

ระบบพิมพ์ดีด: คน อักษร แป้นพิมพ์ และสังคม

ยุคตี นุกตาวิจิตร
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ดีดเป็น

นวัตกรรมการเขียน

ที่ไม่เพียงเป็นอุปกรณ์อำนวยความสะดวก แต่พิมพ์ดีด
เป็นประสบการณ์บุคคลและประสบการณ์สังคมที่ยังอยู่กับ

เรา แม้พิมพ์ดีดจะหมดยุคของมันไปแล้ว แต่วัฒนธรรมพิมพ์ดีดจะยังอยู่กับเราไปอีกนาน

โลกนี้มีระบบการบันทึกมากมายกว่าเพียงการเขียนอักษรแทนเสียงพูด (alphabet) กับการเขียนอักษรแทนภาพ (pictography) แต่หากกล่าวถึงเฉพาะอักษร เราสามารถแบ่งอักษรในโลกออกเป็นแบบแทนเสียงพูดกับแบบแทนภาพ หลักของอักษรแทนเสียงพูดมักสร้างสัญลักษณ์แทนหน่วยเสียง พิมพ์ดีดก็ถูกสร้างขึ้นมานบนหลักการเดียวกันนี้ และดังนั้น เมื่อเผชิญกับอักษรภาพ เช่น อักษรจีน เครื่องพิมพ์ดีดก็จะประสบกับความยุ่งยากทันที

การพิมพ์เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอักษรไปมากมายทีเดียว ยกตัวอย่างเช่นอักษรไทหลายชนิดซึ่งมีรากเดียวกับอักษรขอมและมอญและเป็นอักษรแทนเสียง อย่างอักษรไทดำ-ไทขาว-ไทแดงในเวียดนามเหนือ ที่รับมาจากอักษรสุโขทัย อักษรกลุ่มนี้เขียนด้วยพู่กันบนกระดาษจีนบางๆ เส้นสายจึงมีน้ำหนัก และเรียวยาว ส่วนอักษรธรรมล้านช้าง-ล้านนา ที่รับมาจากอักษรมอญ-พม่าลงบนใบลาน อักษรจึงมนกลม เพื่อไม่ให้ใบลานแตก อักษรเหล่านี้มีทิศทางของการเขียนที่ตายตัว มีลำดับขั้นตอน และตำแหน่งของการวางอักษรที่เป็นระบบ สืบทอดกันมา

แต่กระบวนการประกอบอักษรด้วยการพิมพ์ดีดแบบที่เรารู้จักในปัจจุบันนั้น เป็นสัมผัสปลายนิ้วทุกนิ้ว เมื่อทักษะของการสื่อด้วยอักษรเปลี่ยนไป ผลที่ตามมาก็คือ ลายมือที่สวยงาม ลายมือเฉพาะตน กระทั่งศิลปะของการเขียนอักษร ก็จะไม่เริ่มไร้ความหมายไป กว่าที่อักษรพิมพ์กลับมามีศิลปะมากขึ้นอีกครั้งก็ในยุคดิจิทัล ที่การสร้างศิลปะจากการพิมพ์ทำได้กว้างขึ้น

การเขียนในยุคโบราณ ที่อุปกรณ์เครื่องเขียนยังราคาแพงและถูกควบคุมให้อยู่ในการครอบครองของชนชั้น
นำ ทำให้การจดจารแต่ละครั้งจะต้องคิดอย่างละเอียดรอบคอบ ในบริบทของการใช้อักษรแบบนั้น การเขียนย่อม

ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือของการทำงานทางความคิดของปัจเจกได้ ในทำนองเดียวกันกับยุคของการพิมพ์กว่าที่เราจะได้เห็นนักคิด นักเขียนนั่งหน้าเครื่องพิมพ์ดีด ก็น่าจะล่วงเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 25 แล้ว ก่อนหน้านี้อ การใช้และครอบครองเครื่องพิมพ์ดีดเคยถูกกีดกัน ถูกควบคุมเช่นกัน ยุคของพิมพ์ดีดส่วนตัวมาจนถึงพิมพ์ดีดกระเป๋าคือที่เมื่อสัก 30 ปีก่อน จึงเป็นยุคเปลี่ยนผ่านของพัฒนาการทางสังคมที่สำคัญ เครื่องพิมพ์ดีดได้เปลี่ยนผ่านจากการเป็นปัจจัยการผลิตทางวัฒนธรรมของชนชั้นนายคอกเก่า มาเป็นเครื่องมือแปลงความคิดส่วนตัวให้เป็นภาพแทนความคิดสาธารณะ

สำหรับเครื่องพิมพ์ดีดของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเฉลิมพระเกียรติเครื่องนี้ มีลักษณะพิเศษหลายประการ เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ แล้ว พิมพ์ดีดเครื่องนี้มีอายุน่าจะเกือบ 100 ปีเลยทีเดียว พิมพ์ดีดเครื่องนี้ไม่มีตราแสดงชื่อบริษัท แถมนำหน้าพิมพ์ดีดยังมีรายการแสดงวันที่ปริศนา ติดไว้ไล่มาตั้งแต่ ค.ศ. 1894 จนถึง 1908 โดยไม่เรียงลำดับปี ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ก้านติดตัวอักษรลงบนลูกกลิ้ง แทนที่จะมีก้านเหยียดตรงแล้วติดเข้าไปบนลูกกลิ้ง พิมพ์ดีดนี้มีก้านโค้งขึ้นมาเหมือนเป็นเขาสัตว์ น่าจะเพื่อลดความกว้างของเครื่อง ทำให้ขนาดกระทัดรัดกว่าเครื่องพิมพ์ดีดร่วมสมัยเดียวกันมาก

พิมพ์ดีดเครื่องนี้มีจำนวนชั้นของปุ่มกดพิมพ์เพียง 3 ชั้น ต่างจากพิมพ์ดีดไทยยุคใหม่ที่มี 4 ชั้น ส่วนพิมพ์ดีดไทยยุคแรกสุดที่ส่งมาขายในสยามเมื่อ พ.ศ. 2439 มีถึง 7 ชั้นด้วยกัน การเรียงอักษรบนแป้นพิมพ์ของพิมพ์ดีดเครื่องนี้จึงแตกต่างจากแป้นพิมพ์เกษมณีที่เราคุ้นเคยในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง แป้นพิมพ์

เกษมณีที่เราใช้กันในปัจจุบันถูกประดิษฐ์ขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2474 วางตำแหน่งอักษรคล้ายๆ กับพิมพ์ดีดภาษาไทยของพิมพ์ดีดรุ่นแรกๆ จึงน่าสนใจว่า พิมพ์ดีดเครื่องนี้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในอดีต มีความพยายามที่จะสร้างพิมพ์ดีดมากกว่าเพียงแค่มาตรฐานเดียว ว่าที่จริง ในปีพ.ศ. 2509 ก็มีการประดิษฐ์แป้นพิมพ์ปัตตะโชติ ซึ่งมีประสิทธิภาพดีกว่าแป้นเกษมณี แต่เนื่องจากทางราชการไม่เลือกใช้ จึงไม่เป็นที่นิยมแพร่หลาย

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของเครื่องพิมพ์ดีดเครื่องนี้คือจำนวนตัวอักษร อักษรไทยที่หายไปจากแป้นพิมพ์นี้คืออักษร ข เพียงตัวเดียว พิมพ์ดีดนี้เก็บ ค ไว้ที่ชั้นบนสุดของแป้นพิมพ์ ปุ่มที่ 3 จากทางซ้าย ส่วนแป้นพิมพ์เกษมณีและปัตตะโชติ ก่อนยุคมีคอมพิวเตอร์ ไม่มีอักษร ข และ ค เช่นเดียวกับแป้น 7 ชั้นของพิมพ์ดีดยุคแรก แต่การจะบอกว่าพิมพ์ดีดยุคแรกนี้ทำอักษรหายไปก็อาจจะไม่ถูกเสียทีเดียวนัก แต่อาจเพราะอักษรสองตัวนี้ไม่ได้เป็นที่นิยมใช้กันมานานแล้วมากกว่า

แม้ปัจจุบันนี้เครื่องพิมพ์ดีดจะหมดยุคของมันไปแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอักษรแบบที่พิมพ์ดีดสร้างขึ้นมายังคงถูกสืบทอดในแป้นพิมพ์คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลและอุปกรณ์สื่อสารแบบใหม่ ทุกวันนี้คนรุ่นใหม่ใช้แป้นพิมพ์บนโทรศัพท์มือถือถือกับแท็บเล็ต แป้นพิมพ์แบบใหม่นี้มีทั้งแบบที่เหมือนกับแป้นพิมพ์เกษมณี และที่ออกแบบมาสำหรับใช้นิ้วโป้งสองนิ้วกด ซึ่งเรียงอักษรแตกต่างจากเกษมณีอย่างยิ่ง น่าคิดว่า ในยุค “หลังพิมพ์ดีด” คนกับอักษรจะทำงานทางความคิดร่วมกันอย่างไร